

Remeczki Imre: II. Rákóczi Ferenc és az emigráció, avagy

II. Rákóczi Ferenc halálának évfordulójára, az emigráció kérdésének újragondolása

Amikor a felkérést megkaptam erre az előadásra, egyből arra gondoltam, hogyha témát kellene keresni annak, amiről majd beszélnem kell, akkor ez alkalomból mindenképpen az emigrációról kell szólnom, hiszen II. Rákóczi Ferenc halála az emigrációban következett be, reménytelenül távol – kezdetben csak fizikailag aztán az élete utolsó éveiben már lelkileg is – hazájától. A bujdosók kérdése már a XVIII. században is foglalkoztatta a magyarokat. Hiszen éppen Rákóczi halála után alig 3 héttel kezdődő Szegedinác Péro vezette békés megyei mozgalom is arra várt, hogy Rákóczi visszatér és támogatja majd mozgalmát. Ők akkor a kor viszonyai miatt sem értesülhettek a fejedelemmel történekről. A hírek csak lassan jutottak el a Török Birodalomból magyar földre... Az 1761-ben elhunyt, emigráció talán legismertebb tudósítójaként számon tartott Mikes Kelemen kéziratai is, a 207 levél csak a század végén, az akkor még életben lévő utolsó száműzött Horvát Istvánnak köszönhetően került haza. Horvát egyébként hihetetlennek tűnő 120 évet élt és 1799-ben halt meg. Az emigráció mindennapjairól, mint ahogy II. Rákóczi Ferenc haláláról is Mikes részletesen beszámol a 112. levelében. Azt gondolom a törökországi mindennapok hol színesebb, hol inkább egyhangú történéseiről, annyi információ, tudósítás, elemzés látott napvilágot, hogy talán inkább más aspektusból szeretném az emigráció kérdését taglalni. Ez pedig az a szempont, hogy volt-e realitása annak, amiben gyakorlatilag Rákóczi az utolsó rodostói évekig reménykedett, hogy visszatérhet magyarjai közé és az erdélyi fejedelemségbe. Ennek esélye, ahogy az idő az emlékezés homályába utalta a szabadságharc eseményeit, valamint a nemzetközi politika alakulása miatt egyre csökkent. Rákóczi azonban szinte már-már naivsággal bízott minden kisebb jelben, minden kis esélyre úgy tekintett, mint valami olyan lehetőségre, amellyel soha vissza nem térő alkalom volt. Az visszatéréshez fűződő érzelmei, melyeket a hazaszeretet és a honvágy is táplált, időről-időre, fel-fel lángoltak benne. Az a Rákóczi kép, amely sokunkban él, nyilván a Confessiones a Vallomások szavaiban csengenek vissza. Rákóczinak ezt a visszaemlékezésszerű, a Teremtőhöz szóló írása, az emigráció első éveiben született, jórészt a grosbois-i időszak alatt, 1716-19 között írta meg, mint ahogy az Emlékiratok is itt születtek meg 1716-ban, mely az általa megőrzött emlékezetében maradt eseményeket igyekezett összefoglalni a szabadságharcról évekre lebontva. Mindkét műben, de különösen a Vallomásokban egy magát mentegető, az életét vagy a szabadságharc törekvéseit az utolsó utáni pillanatokig védő irat született. Ebből táplálkozik a szabadságharc katonai lezárásakor Károlyi Sándor árulóvá degradálása, a külső segítségekről való utólag mondhatjuk naiv álmodozás. Rákóczi sem akkor, sem később nem ismerte fel, azokat a diplomáciai attitűdöket, amikor egy uralkodó bármit is tesz vagy mond, azt a machiavellizmus értelmében teszi a korban. Azaz a cél szentesíti az eszközt! Rákóczi elvárásokat fogalmazott meg a Napkirállyal szemben, (ha már nem sikerült a csatákban nyerni és a franciák nem tudtak segíteni, akkor segítsenek az asztalnál)! Mintha Európa leginkább csodált és egyben sokak által gyűlölt királyának kötelessége lenne, e téren is gondoskodni róla.

Így próbálta elérni, hogy mozgalmát és Erdély ügyét vegyék bele a spanyol örökösödési háborút lezáró békékbe, de ez sem 1713-ban Utrechtben – ami érthető is, hiszen itt a spanyol és a francia király viszonyáról volt inkább szó – sem később, 1714-ben Rastattban, majd Badenben, ahol viszont a VI. Károly, magyar királyként III. Károly és a franciák kötöttek békét.

Ehhez nagy reményeket fűzött Rákóczi, s miközben a francia Udvarban szívesen fogadták és ellátták, őt és környezetét, hiába címeztette magát továbbra is erdélyi fejedelemnek, ez csak az Ő szóhasználatában jelentett rangot. Ahogy a francia udvarban bujdosók, mint pl. Szent György lovagja az angol Stuartok leszármazottját takarta, vagy a korábbi francia szövetséges bajor választó Miksa Emanuel is álnéven élt a francia király udvarában, úgy Rákóczit is a lengyelországi bujdosásakor használt néven, comte de Charoche azaz Sárosi grófként tartották számon. Rákóczi az udvari érintkezésben is megkövetelte a Pinceps de Transsylvaniae címet a maga számára, de hivatalos érintkezésben a császár miatt sem használhatták ezt a címet. Ezzel talán magában is elaltatta azt a gondolatot, hogy ő nemcsak egy megtúrt személy valójában, egy bujdosó, akit szánnak és nem több... Természetesen a magyar főúr, aki hányattatásai ellenére is úrnak, mégpedig a legmagasabb európai családokkal egyenlő úrnak tartotta magát, ezt nem volt hajlandó sohasem tudomásul venni. XIV. Lajos nem ígért, és nem is ígérhetett semmit számára, egy lényegében elvesztett háború után. A rastatti békét aláíró Villars és Savoyai Jenő is tábornoka volt saját hadseregének, Jenő herceg, csak egy egyszerű rebbelisként tekintett Rákóczira, míg Villars egy bukott fejedelmet látott benne, akit meg kellett túrni az udvarban. Ilyen szereplők mellett esély sem lehetett arra, hogy bármilyen formában is szó essék Rákóczi és a magyarok ügyéről. A következő csapás Rákóczi további terveire a XIV. Lajos 1715. szeptember 1-én bekövetkezett halála volt. A fejedelem további sorsát, ahhoz a Main herceghez kötötte, akit az orleans-i herceg szinte azonnal félreállított. Ezzel a franciákhoz fűzött összes reménye a további támogatásra szertefoszlott. Az udvartartása is kikerült Versailles közeléből, hiszen a francia király udvara is súlyos pénzügyi válsággal küzdött. Érdekes megjegyezni, hogy Rákóczi az emigráció fenntartását emiatt nem éppen erkölcsös oldalról tudta megoldani. Ugyanis azok után, hogy a kegydíjak összege csökkent vagy meg is szűnt, Rákóczi hiába vonult vissza Grosbois-ba, az őt emigrációjának ezen állomására is elkísérő emberei, továbbra is főként Párizsban éltek. Az ő eltartásukra kénytelenek voltak fenntartani egy Hotel de Transsylvaniae néven futott játékbárlangot, ahol főleg kártya és az akkor a francia udvarban is éppen, hogy elterjedt rulett volt a bevételek fő forrása. Bármennyire is megalázó volt ez a jövedelem, erről nem mondhatott le Rákóczi, ugyanis 40.000 livre járandóságot húzott belőle. A korszakban egymást váltó császári követek minduntalan követelték Rákóczi kiutasítását Franciaországból. Becsületükre legyen mondva a franciáknak, ezt nem teljesítették, sőt hivatkoztak is rá, hogy erre semmi sem kötelezi őket. Tehát láthatjuk, hogy ez alapján Rákócziék, akár életük végéig is maradhattak volna francia, és ezáltal keresztény területen. Az újabb remények, melyek ugyanolyan hiúak voltak, mit az eddigiek, de a bujdosó szinte realitásérzékét veszítve kapaszkodott belé, az osztrák-török háború, melynek mellékszála egy dél-európai spanyol-osztrák háború lehetett volna, melynek terve elcsalta Rákóczit a nyugodt francia kolostori körülményekből. Egy francia ismerőse Rákóczinak így később így fogalmazott, erről a törökországi lehetőségről: **„Értehetetlen, hogyan bízhatja magát egy annyit hányatott újra a tenger habjaira, mikor végre, oly sok vihar után, nyugodt kikötőbe ért”**. A lehetőség, mely adódott 18 évvel a karlócai és több mint fél tucattal a szatmári béke után, mind a külső mind a belső tényezőket figyelembe véve eleve kudarcra volt ítélve. Az oszmán Birodalom III: Ahmed szultánsága alatt, de valójában már legalább negyed századdal korábban megroggyant, elsősorban a nyugati hadügyi forradalomnak köszönhetően. A török despotikus berendezkedés, amely évszázadokon át biztosította a hódítás politikai, gazdasági, társadalmi hátterét, szintén megroppanni látszott.

A török bár tartotta pozíciót a Balkán déli részén, de területeket veszített nem csak a Habsburgokkal, de az oroszokkal szemben is, és a közel-keleti gondjairól még nem is beszéltünk. Nem volt valós és reális az a terv, hogy bármilyen török akció a magyarországi hadszíntéren sikerrel kecsegtetne. Ehhez, további szövetségesek bevonására lett volna szükség. Többek között a franciákra vagy az oroszokra. Az orosz-francia közeledés, meg is történt I. Péter cár párizsi látogatásának alkalmával, ekkor találkozott Rákóczival is, Rákóczi és Nagy Péter távolról induló kapcsolata, úgy maradhatott erős, hogy az orosz uralkodó is fel tudta használni a kelet-európai viszonyok megbonyolításához. Azaz, az akkor folyamatosan bizonytalan lengyel trón kérdésében, aduként tartotta életben Rákóczit, hogy a császár jelöltjével szemben majd lengyel királlyá avanzsálja, s ezzel újra komoly ellenfelet támaszt a Habsburgoknak keleten. Közben azonban megkötött egy francia-angol-holland hármasszövetség, mely alapvetően a spanyol örökösödési háború békéinek biztosítása miatt jött létre. Császár ellenes éle persze lehetett volna, de a valóságban ezt csak akkor hangsúlyozták – és azt is inkább titokban – amikor a törököt be akarták ugrasztani egy újabb háborúba, azt a látszatot keltve, hogy egy nagy koalíció fogja majd támogatni a szultán akcióját. A török a támadásokhoz mozgósította a tatár kánság segédcsapatait is és mindenféle haramiát a Balkánról vagy a havasalföldi és moldvai területekről... Közben felélesztették a lengyelországi magyar emigrációt is. Rákóczi elmenekült tábornokai, Esterházy Antal, Bercsényi Miklós, Forgách Simon, kezdték el a szervezkedést ismét. Seregeik azonban szinte a pár tucatnyit sem érték el, de ami talán még ennél is fontosabb, hogy a magyar lakosság gyakorlatilag erre az időre már teljesen megbékélt a helyzettel, nem volt már csodavárás, bár néhol még izzott a parázs, de a többség visszatért a békés élethez és nem kívántak újabb háborút. Sőt, azokat az elemeket, akikkel a magyar emigráció tagjai visszatérni készültek még inkább nem szerettek volna közösséget vállalni. Féltették az újonnan nehezen felépített egzisztenciájukat, s persze életüket is, hiszen a tatár csapatok nem kegyelmeztek az egyszerű lakosoknak sem. Velencei-török háború reménye, a spanyol „kártya” Alberoni bíboros a spanyol külügyminiszter intrikái, Rákóczi elhiszi, hogy a spanyol-osztrák háború a küszöbön áll és ehhez kapcsolódó török támadás sikeres lehet. A szultán Pápay János leveleire azt vélelmezi, hogy a bujdosók ereje és támogatói – több tízezer embert vizionáltak – még mindig meg van. Rákóczit nagy ajánlatokkal biztatta és hívta a terv, hogy visszafoglalva Magyarországot, Ő lesz az új fejedelem hasonlatosan, mint annak idején Bethlen Gábor, a maga korában. De Rákóczi óvva int attól, hogy Magyarországot a török az erdélyiekhez hasonló módon tarthassa kézben, pedig a szultán szándéka ez volt. Közben a török előbb Péterváradnál szenvedett súlyos vereséget, majd elfoglalták a császáriak Nándorfehérvárt is. De Rákóczit ez sem tántorította el... viszont Pápay elhallgatta Rákóczi elől azt a tényt, hogy a szultán békére készül. Szultán 1717 februárjában küldi el levelét. Rákóczi később úgy nyilatkozik, ha ezt tudja, el sem fogadja a meghívást! Ebben a szultán rögzítette a feltételeket, de szerződés nem volt benne, csak egy ajánlás, hogy fogadja Rákóczit! Október 10-én érkezett Rákóczi Gallipoliba, amikor a török már vereséget szenvedett. S, megkezdte a tárgyalásokat, a békéről, melyet végül 1718.július 21-én Pozsarevácban írtak alá. A császári követek bilincsbe verve követelték Rákócziék átadását... De a szultán és Ibrahim nagyvezír ezt nem engedte, hiszen ő hívta magához a bujdosó fejedelmet és kíséretét.

Közben még fura egy közjáték is lezajlott, melyben egy Boissemene és D' Absac kétes eredetű személyek, kalandorok, akikben Rákóczi bízott, megvezették annak reményével kecsegtetve, hogy egy küszöbön álló spanyol támadás az osztrák területek ellen, újra támaszkodhat a magyarországi bujdosók mozgalmának felújítására és egyben a török segítségére. A spanyol miniszter Alberoni viszont, közben mindent letagadott, amikor a pápa a törökkel való cimborálással vádolta. Újabb légvárat épített Rákóczi, Daskov orosz követnek az 1719. évi portai tárgyalásakor, azt gondolva, hogy az orosz-török béke feljavítására bevonják őt. Felvillantották előtte a lengyel királyságot is, de ez csak azért volt, hogy rávegyék a közvetítésre a Porta és a cár között. A császári követek pedig eközben, folyamatosan követelték Rákócziék minél távolabbi elhelyezését Konstantinápolytól. Ennek eredményeként Jenikőből Rodostóba – végső elhelyezésük színterére – 1720. április 24-én érkeztek meg. A bujdosó fejedelem 1727-ben írta ezt, erre az időkre visszagondolva: **„Én részemről már felöltöttem a türelem köpenyét a folyvást csurgó és az eljövendő jégverés ellen: a bécsi udvar sokkal jobban ismer, semhogy valaha megengedné Franciaországba visszatérnem; a Portának adott tanácsaimra csak azért nem féltékeny, mivel igen jól tudja, hogy a törökök úgysem fogadják meg azokat. Szenvedés és kereszt az én sorsom és örülnöm kell, ha ezek árán lelkem üdvösségét megszerezhetem.”** Hamarosan fiába, Györgybe vetett hitében is csalódnia kell, lengyel házasságot szeretne neki szerezni, hogy vele együtt Ő is visszatérhessen. Ez is azt mutatja, hogy nem adta fel a lehetőségét, szinte az utolsó pillanatig annak, hogy visszatérjen ősei földjére, és, hogy az általa annyira óhajtott erdélyi fejedelmi címet is visszakaphassa. Taktikája azonban nem volt szerencsés. A korszak politikai viszonyait szinte teljesen figyelmen kívül hagyva, elképesztő, merész követelésekkel állt elő, és azt hitte, megijednek tőle Bécsben, de pont ennek ellenkezője történt... Követelései, hogy ismerjék el erdélyi fejedelemlé, fia kapjon meg ausztriai grófságokat, 200.000 tallér évi jövedelemmel és ne kelljen hűbéresküt sem tennie. Teljesen a valóságtól elrugaszkodott álláspontot képviselték. Miközben követe útján a tatár sereggel fenyegette a császárt, az erdélyiek is visszavágyódtak és országgyűlési követek is jártak nála. S, bár a lengyel és a porosz követ arról győzködték Bécset, hogy Rákóczi már senkinek sem árt, Rákóczi követe éppen azzal kürtölte tele a világot, hogy a császár csúnyán megütheti a bokáját, ha nem teljesíti az emigráns fejedelem követeléseit. A helyzet kedvezőtlen fordulatát érzékelve követe Vigouroux, elárulta Rákóczi korábbi visszatérési terveit is a bécsi udvarnak, hogy saját magát mentse. Savoyai Jenőnek nem is lehetett más a válasza, mint az, hogy ez teljes képtelenség. A lengyel uralkodó II. Ágost pedig nem kockáztathatta a császárral való jó viszonyát, ha Rákóczi terveibe beleegyeznek. Mindeközben az a lehetőség is dugába dőlt, hogy Sienewska lányát majd feleségül veszi a fia és így térhet vissza, mert a grófnő anyja, Rákóczi egykori szeretője, 1729 márciusában meghalt. Az utolsó remény a 1733. évi lengyel trón körüli bonyodalom volt. II. Ágost halálával a franciák által támogatott Lesczinski Szaniszló visszatért, aki sógora volt XV. Lajos francia királynak, de ezt az oroszok is ellenezték és ők is III. Ágostot támogatták. Az új háborúba a török nem tudott bekapcsolódni, mert keleten a perzsák lázadása Tahmaszp sahhal való háborúk előbb elsöpörték III. Ahmed hatalmát egy albán janicsár Padrona Halil lázadása miatt. A szultán lemondása után azonban nem lett nyugalom, a pasák összeszedték erőiket és legyőzték Padrónát viszont utána ők kezdtek vérfürdőt Konstantinápolyban 50.000 embert mészároltak le. A 1732. évi perzsákkal kötött béke után pedig a béke miatt lázadtak fel ismét és újabb keleti háború kezdődött, korábban Rákóczi szorgalmazta a békét a perzsákkal, ezért az újabb háború minden nyugati irányú tervét romba döntötte...

Ezek után a fejedelem belátta, hogy nincs visszaút, nincs kitörés az iszlám világból, hitese, mély érzésű katolikusként, a további életét már a rodostói enklávében kell eltöltenie. Talán ez a reménytelenség is hozzájárult, ahhoz, hogy az erős testű férfi lelkileg is megtört, és 1735. április 8-án itt hagyta az árnyékvilágot a magyarság egyik legnagyobb formátumú politikusa.